

Mahendrawikrama Warma

UROKI UPOJENIA

KOMEDIA W JEDNYM AKCIE

Tłumaczyły:

Aleksandra Kacica

Marta Karcz

Emilia Lenz-Camacho

Ariadna Matyszkiewicz

Redakcja tłumaczenia:

Marta Karcz

Ariadna Matyszkiewicz

Lidia Sudyka

OSOBY

SUTRADHARA – dyrektor teatru i reżyser, który wprowadzenie nowej sztuki do repertuaru trupy chce wykorzystać do uspokojenia żony, złej z powodu jego uczuć do młodszej żony-rywalki

AKTORKA – rzeczona starsza małżonka dyrektora trupy aktorskiej

KAPALIN – przedstawiciel sekty śiwaickiej rezydującej w pobliżu świątyni Ekambareśwary w Kańćipuram, o imieniu Satjasoma

DEWASOMA – jego towarzyszką, służącą fryzjera, wcześniej związana z Paśupatą

MNICH BUDDYJSKI – mnich buddyjski o imieniu Nagasena

PAŚUPATA – przedstawiciel innej śiwaickiej sekty, o imieniu Babhrukalpa

SZALENIEC – niespełna rozumu osobnik wędrujący uliczkami Kańćipuram

|| śrīḥ ||

mattavilāsaprahasanam

śrīmahendravikramavarmapraṇītam |

(nāndyante tataḥ praviśati sūtradhāraḥ |)

Sūtradhāraḥ:

bhāṣāveṣavapuḥkriyāguṇakṛtān āśritya bhedān gataṃ

bhāvāveśavaśād anekarasatāṃ trailokyayātrāmayaṃ |

nṛttaṃ niṣpratibaddhabodhamahimā yaḥ prekṣakaś ca svayaṃ

sa vyāptāvanibhājanam diśatu vo divyaḥ kapālī yaśaḥ ||1||

bhoḥ! samāsāditāḥ khalu mayā yavīyasīm bhāryām adhikṛtya
samutpannavyalīkāyām jyeṣṭhāyām me kuṭumbinyām yuktataraḥ
prasādanopāyaḥ, yac cirasyādyā vayaṃ prekṣādhikāre pariśadā niyuktāḥ
smaḥ | tad yāvad enām upasarpāmi | (nepathyābhimukham avalokya) ārye!
itas tāvat |

(praviśya)

UROKI UPOJENIA

Sztuka ułożona przez Jego Wysokość Mahendrawikramę Warmę.

<Pod koniec błogosławieństwa wchodzi Sutradhara¹>

Sutradhara:

*Niechaj Śiwa, ów Boski Kapalin o potęgze bezgranicznej wiedzy,
obdarzy was sławą, wypełniającą naczynie świata.*

*On, wykorzystując bogactwo możliwości obecnych w mowie, ruchach ciała
i stroju,*

*sam jest widzem i wykonawcą tańca – biegu trzech światów,
który przez zespolenie z uczuciami wiedzie do różnych stanów emocjonal-
nych. [1]*

Ha! Wymyśliłem najlepszy sposób na udobruchanie starszej małżonki, która poczuła się dogłębnie urażona faworyzowaniem młodszej. Zgromadzenie wreszcie przystało na wystawienie sztuki, więc muszę z nią pomówić.

<patrzy w stronę kulis>

Kochanie, pozwól tutaj!

<wchodzi>

---

¹ W klasycznym dramacie indyjskim dyrektor, często pełniący funkcje reżysera. „Sutradhara” (sūtradhāra), oznacza dosłownie: „dzierżący nić”. Zob. w niniejszym zbiorze artykuł: A. Matyszkiewicz, *Uroki upojenia (Mattawilasa) trzeźwym okiem*, s. 45, przypis 6. Zob. też w tym tomie: M. Karcz, *Prahasana, czyli kilka słów o komedii sanskryckiej*, s. 23–24.

Naṭi – (saroṣam) ārya! kiṃ cirasya kālasya yauvanaguṇabharamattavilāsa-
prahasanaṃ darśayitum āgato 'si [ayya! kiṃ cirassa kālassa jovvaṇaguṇa-
bharamattavilāsappahasaṇaṃ daṃsceduṃ ādo si]]

Sūtradhāraḥ – yathāha bhavatī |

Naṭi – tayaiva tāvad darśaya, yā tvayā ramayitavyā | [tāc eva dāva daṃschi,
jā tuc ramaidavvā]]

Sūtradhāraḥ – tvayā saha darśayiṣyāmīti |

Naṭi – kiṃ tayaiva niyukto 'si? [kiṃ tāc evva ṇiutto si]]

Sūtradhāraḥ – evam etat | api ca, tatra gatā mahāntam anugrahaṃ lapsyase |

Naṭi – tayaiva khalv etad yujyate | [tava evva khu edaṃ jujjai]]

Sūtradhāraḥ – bhavati! kim iva na yujyate? tvatprayogaparitoṣitā pariṣad
anugrahīṣyatīti |

Naṭi – (saharṣam) evam | labdha āryamiśrāṇāṃ prasādaḥ | [evam | laddho
ayyamiśsaṇaṃ pasādo]]

Sūtradhāraḥ – bādham | labdhaḥ |

Naṭi – yady evam, kiṃ te priyākhyānikam dadāmi | [jai evam, kiṃ de
piakkhāṇiam demi]]

Sūtradhāraḥ – *alam priyākhyānikapunaruktena | paśya –
udbhinnaromāñcakapolarekham*

āviramayūkhasmitam āñcitabhru |

labdhvā priye! durlabham ānanaṃ te

bhūyo 'pi kiṃ prārthayitavyam asti || 2 ||

Naṭi – kim idānīm āryeṇa prayoktavyam | [kiṃ dāṇi ayyeṇa paujjidavvaṃ]]

Sūtradhāraḥ – nanu tvayaivābhihitaṃ mattavilāsaprahasanaṃ iti |

Naṭi – nūnam asmin pakṣapātī me kopah, yenābhīprāyānurūpaṃ
bhāñitāsmi | ārya! katamaḥ punaḥ sa kaviḥ, yo 'nayā kṛtyā prakāśyate
[nūṇaṃ imasmi pakkhavādī me kovo, jeṇa abhippāñnurūvaṃ bhaṇāvida
hmi | ayya! kadamo uṇa so kavī, jo imāc kidīe paāsīadi]]

Sūtradhāraḥ – bhavati! śrūyatām |

pallavakuladharaṇimaṇḍalakulaparvatasya sarvanayavijitasamasta-
sāmantamaṇḍalasya ākhaṇḍalasamaparākramaśriyaḥ śrīmahimānur
ūpadānavibhūtiparibhūtarājarājasya śrīsimhaviṣṇuvarmaṇaḥ putraḥ

Aktorka: <z gniewem> Czy to prawda, że na stare lata przyszło ci grać komedię o urokach upojenia?

Sutradhara: Tak jak mówisz, Pani.

Aktorka: To odstawiaj ją sobie z twoją ulubienicą!

Sutradhara: Odstawię ją z tobą!

Aktorka: Ona na to wpadła?

Sutradhara: Właściwie, to tak. Co więcej, jeśli się zgodzisz, dobrze na tym wyjdiesz.

Aktorka: To przecież twój interes.

Sutradhara: Pani! A twój niby nie? Członkowie rady, zachwyceni twoim udziałem, okażą hojność.

Aktorka: <z zadowoleniem> No, to prawda, zdobyłam względy tuzów!

Sutradhara: Owszem, zdobyłaś.

Aktorka: Skoro tak, to co mam ci zaoferować w zamian?

Sutradhara: A cóż mi po nagrodach! Widzisz, miła, czego więcej mogę pragnąć, skoro:

Zdobyłem to, co trudno uzyskać,

i mam to teraz przed oczami –

twoje miłe oblicze o strzelistych brwiach

ze zjeżonymi na licach drobnymi włoskami. [2]

Aktorka: Czyli co właściwie zamierzasz teraz wystawić?

Sutradhara: To, o czym już wspomniałaś: „Uroki upojenia”.

Aktorka: On tak bardzo działa mi na nerwy, że nieświadomie wyrażam jego zamiary. A który to znowu poeta rozślawił się tą sztuką?

Sutradhara: Zechciej posłuchać:

Wielki monarcha o imieniu Mahendrawikrama Warma! Jego natura, niczym pięć żywiołów, zapewnia dobrobyt poddanym. Dąży on do unicestwienia sześciu rodzajów przywar². To syn najwyższej góry w paśmie rodu Pallawów – dostojnego Simhawisznu Warmy, który dzięki zastoso-

² Chodzi tu o sześć przywar: pożydlwość (kāma), gniew (krodha), chciwość (lobha), arogancję (mada), ignorancję (moha) i zazdrość (mātsarya).

śatruṣaḍvarganigrahaparaḥ parahitaparatantratayā mahābhūtasadharmā
mahārājaḥ śrīmahendravigramavarmā nāma | api ca –
prajñādānadayānuhāvadhr̥tayaḥ kāntiḥ kalākauśalaṃ
satyaṃ śauryaṃ amāyatā vinaya ity evaṃ prakārā guṇāḥ |
aprāptasthitayaḥ sametyaśaraṇaṃ yātā yaṃ ekaṃ kalau
kalpānte jagadādim ādipurusaṃ sargaprabhedā iva || 3 ||

kiñ ca –
ākare sūktiratnānāṃ yasmin guṇagarīyasāṃ |
arghanti bahu sūktāni satāṃ sārālaghūny api || 4 ||

Naṭī – kim idānīm āryeṇa vilambyate | nanv apūrvatayā tvaritam
anuṣṭhātavyo 'yaṃ prayogaḥ | [kiṃ dāṇi ayyeṇa vilambī adi | ṇaṃ
apuruvadāe turiaṃ aṇuṭṭhidabbo aam paoḥ |]
Sūtradhāraḥ – ahaṃ tu,

waniu różnorodnych taktyk podporządkował sobie krąg wasali, odwagą równego Indrze³, a Kubere⁴, na miarę własnych bogactw, przewyższającego hojnością.

Co więcej,

Mądrość, hojność, łaskawość, współczucie, stałość, piękno, biegłość w sztukach,

prawda, odwaga, uczciwość, skromność i inne tego rodzaju zalety,

bezdome – zwróciły się ku niemu, jedynej ucieczce u schyłku epoki kali⁵.

tak samo jak u początku wszechświata różne stworzenia

szukały azylu w Pierwotnej Istocie. [3]

I jeszcze:

W nim,

kopalni klejnotów najcelniejszych sentencji,

wiele powiedzeń o niewielkim znaczeniu, choć dobrych twórców,

zyskuje na wartości⁶. [4]

Aktorka: Na co więc czekasz! Tak nowatorska sztuka powinna zostać niezwłocznie wystawiona.

Sutradhara: A jeśli o mnie chodzi:

.....
³ „Bóstwo związane ze zjawiskami atmosferycznymi, zwłaszcza z gromem i błyskawicą, wedyjski bóg wojny, król bogów. Indra jest najważniejszą postacią panteonu wedyjskiego”. *Indra*, w: A. Ługowski (red.), *Słownik mitologii hinduskiej*, Dialog, Warszawa, wydanie elektroniczne.

⁴ W mitologii indyjskiej Kubera jest przedstawiany między innymi jako bóg bogactw.

⁵ Według indyjskiej koncepcji czasu epoka kali (kali-yuga – kali: „wada”, „występek”; yuga: „cpoka”, „wiek”) to ostatni z czterech okresów pełnego cyklu istnienia świata, który trwa 4,32 mln lat. Na jego końcu świat zostanie zniszczony, by odrodzić się ponownie i rozpocząć nowy cykl. Pierwszy okres jest najdoskonalszy, a w każdym z kolejnych dochodzi do stopniowej degeneracji ludzkości i utraty standardów moralnych. Zgodnie z tą koncepcją czasu świat znajduje się obecnie właśnie w epoce kali, która według tradycji rozpoczęła się w 3102 r. p.n.e. (początek wojny opisanej w *Mahabharacie*).

⁶ Więcej na temat Wikramy zob. w niniejszym zbiorze artykuł A. Wójcik: *W Kañci-puram Mahendrawikramy Warmy Pallawy*, s. 68–71.

samprati saṅgītadhanah
kaviguṇakathayāsmi nighnatām nītaḥ | Sab |
(naipathye)
priye! devasome!
Sūtradhāraḥ –
yuvatisakha eṣa surayā
kapālavibhavaḥ kapālīva || Scd ||
(niṣkrāntau)

sthāpanā

(tataḥ praviśati saparigrahaḥ kapālī |)
Kapālī – (kṣībatām rūpayitvā) priye! devasome! satyam evaitat – tapasā
kāmarūpatā prāpyata iti | yat tvayā paramavratasya vidhivadanuṣṭhānenānya
eva rūpātīśayaḥ kṣaṇāt pratipannaḥ | tava hi –
udbhinnaśramavāribindu vadanam sabhrūlatāvibhramam
khelaṃ yātam akāraṇāni hasitāny avyaktavarṇā girah |
rāgākṛāntam adhīratāramalasāpāṅgam yugam netrayor
aṃsopāntavilambinaś ca viganmālāguṇā mūrdhajāḥ ||6 ||

Devasomā – bhagavan! mattām iva mattām iva mām bhaṇasi | [bhaavam!
mattam via mattam via mam bhanasi]]
Kapālī – kim āha bhavatī |
Devasomā – na khalu kiñcid bhaṇāmi | [ṇa hu kiñci bhaṇāmi]]
Kapālī – kin nu khalu matto 'smi |
Devasomā – bhagavan! paribhramati paribhramati pṛthivī | puraḥ
patāmīva | avalambasvedānīm mām | [bhaavam! paribbhamai paribbhamai
puhuvī | puro vadāmi via | avalamba dāṇi mam]]

*Ja, co mam teatr za bogactwo,
w jednej chwili zostałem zniewolony opowieścią na miarę poety.
<za kulisami>*

– Dewasomo! Kochanie! –

Sutradhara: *Tak samo jak ten kapalin, z majątkiem w postaci miseczki
żebraczej i z młódką u boku, zniewolony jest przez gorzalkę. [5]*
<oboje wychodzą>

PROLOG

<Wchodzi Kapalin z partnerką>

Kapalin: <pijany>

Dewasomo, ukochana! A więc to prawda, że zdolność zmiany postaci zdobywa się drogą umartwień. Naturalnie! wypełniając najwyższe śluby jak należy, w jednej chwili przybrałaś tę nową, niebywałą postać:

*Krople potu zraszają twarz,
o pięknych, jak pnące wygiętych brwiach,
oczach zasnuty czerwienią,
niespokojnych źrenicach, ciężkich powiekach.
Twój krok chwiejny, mowa niewyraźna,
uśmieszki bez przyczyny,
nieupięte włosy dotykają ramion. [6]*

Dewasoma: Mistrzu, mówisz o mnie jak o jakiejś pijaczce!

Kapalin: Co ty nie powiesz?

Dewasoma: To ja już się nie odzywam.

Kapalin: A może to ja się upiłem?

Dewasoma: Wiruje, wiruuuje ziemia! Chyba zaraz się przewrócę. Przytrzymaj mnie szybko.

Kapālī – priye! tathāstu | (avalambamānaḥ patanaṃ rūpayitvā) priye! so-
madeve! kiṃ tvam kupitāsi, yad avalambitum upasarpato me dūrībhavasi |
Devasomā – aho nu khalv āgatakopā somadevā, yā tvayā śīrṣeṇa
praṇamyānuniyamānāpi dūrībhavati |

[aho ṇu khu āadakovā somadevā, jā tuc sīseṇa paṇamia aṇuṇīamāṇā vi
durīhoi |]

Kapālī – nanu tvam evāsi somadevā | (dhyātvā) nahi, devasomā |

Devasomā – bhagavan! nanu tathā vallabhā somadevā, nārhati mama
nāmakenābhidhātum | [bhaavam! ṇaṃ tahā vallahā somadevā, ṇārhati
mama ṇāmakenābhidhātum |]

Kapālī – bhavati! sulabhapadaskhalito me mado 'yaṃ tavātrāparāddhaḥ |

Devasomā – diṣṭyā na tvam | [diṭṭhiā ṇa tuvaṃ |]

Kapālī – kathaṃ madyadoṣo mām evaṃ saṅkrāmayati | bhavatu bhavatu |
adyaprabhṛti madyaniṣevanān nivṛtto 'smi |

Devasomā – bhagavan! mā mā mama kāraṇād vratabhaṅgena tapah
khaṇḍayitum | (pādayoḥ patati |) [bhaavam! mā mā mama kāraṇādo
vadabhaṅgeṇa tavo khaṇḍedum |]

Kapālī – (sahaṣam utthāpyālingya) dhṛṃṇa dhṛṃṇa namaḥ śivāya | priye!

peyā surā priyatamāmukham īkṣitavyaṃ

grāhyaḥ svabhāvalalito vikṛtaś ca veśaḥ |

yenedam īdrśam adrśyata mokṣavartma

dīrghāyur astu bhagavān sa pinākapāṇiḥ || 7 ||

Devasomā – bhagavan! nanu tathā bhaṇitavyam | arhanto mokṣamārgam
anyathā varṇayanti | [bhaavam! ṇaṃ tahā bhānidabvaṃ | aghante
mokkhamaggaṃ aṇṇahā vaṇṇaanti |]

Kapālī – bhadre! te khalu mithyādrṣṭayaḥ | kutaḥ –

kāryasya niḥsaṃśayam ātmahetoḥ

Kapalin: Dobrze, złociutka. <traci równowagę i upada > Somadewo, kochanie, czyżbyś się gniewała? Dlaczego odsuwasz się, gdy chcę cię przytrzymać?

Dewasoma: Rzeczywiście, rozgniewana ta So-ma-de-wa, która ucieka, gdy chylisz czoła, próbując ją udobruchać.

Kapalin: Ale przecież to ty jesteś Soma, soma...dewa, dewa...⁷

<po namyśle> A, nie! Dewasoma!

Dewasoma: Widzę, że Somadewa jest ci tak miła, że nie możesz zwracać się do mnie moim imieniem.

Kapalin: Złotko, to moje pijaństwo zawiniło tu wobec ciebie, powodując potknięcie w prostym doborze słów.

Dewasoma: Całe szczęście, że nie ty!

Kapalin: Ależ mnie zwodzi na manowce ten grzech pijaństwa! W porządku, od dziś koniec z piciem!

Dewasoma: Mistrzu, w żadnym wypadku! Nie zaprzeczaj ascezy, łamiąc śluby z mojego powodu. <pada mu do stóp>

Kapalin: < z radością podnosi ją i przytula> Dzyń, dzyń, ukłony dla Śiwy, złociutka!

Niech żyje Pan z trójzębem w dłoni!

On wskazał drogę do wyzwolenia.

Krocząc nią, sączę trunki,

patrzę w oczy kochanki,

noszę się od niechcenia. [7]

Dewasoma: Czy wypada tak mówić, mistrzu? Buddyści inaczej opisują ścieżkę do wyzwolenia.

Kapalin: Ależ kochana! Ich poglądy są błędne!

Przyjmując drogą wnioskowania,

---

⁷ Soma (soma) to zarówno wedyjski bóg księżyca, jak i napój wykorzystywany w rytuale wedyjskim. Był on pozyskiwany z rośliny o tej samej nazwie, której gatunku współcześnie nie udało się ustalić. Prawdopodobnie soma miała właściwości halucynogenne i powodowała u pijącego ekscytację, pobudzenie oraz wzmożoną elokwencję, przez co wiercono w jej boskie właściwości.

*sarūpatām hetubhir abhyupetya |
duḥkhasya kāryaṃ sukham āmanantaḥ
svenaiva vākṣyena hatā varākāḥ || 8 ||*

Devasomā – śāntaṃ śāntaṃ pāpam | [santaṃ santaṃ pāvaṃ |]

Kapālī – śāntaṃ śāntaṃ pāpam | na khalu te pāpā ākṣepamukhenāpy
abhidhātum arhanti, ye brahmacaryakeśanirloṭaṇa maladhāraṇbhojanave-
lāniyamamalinapaṭaparidhānādibhiḥ prāṇinaḥ parikleśayanti | tad idānīm
kutīrthasaṅkīrtanopahatām jihvām surayā prakṣālayitum icchāmi |

Devasomā – tena hy anyam idānīm surāpāṇaṃ gacchāvaḥ | [teṇa hi aṇṇaṃ
dāṇi surāpaṇaṃ gacchāmo |]

Kapālī – priye! tathāstu |
(ubhau parikrāmataḥ |)

Kapālī – aho tu khalu vimānaśikharaviśrāntaghanarasitasandigdhamṛda-
ṅgaśabdasya madhusamayanirmāṇamātrkāyamāṇamālyāpaṇasya kusuma-
śaravijayaghoṣaṇāyamānavarayuvatikāñcīravasya kāñcīpurasya parā
vibhūtiḥ | api ca –

*anatiśayam anantaṃ saukhyam apratyantīkaṃ
samadhigatasatattvā menire yaṃ munīndrāḥ |
tad iha niravaśeṣaṃ drṣṭam etat tu citraṃ
yad uta karaṇabhogyaṃ kāmabhogātmakaṃ ca || 9 ||*

Devasomā – bhagavan! bhagavatī vāruṇīvānavagītamadhurā kāñcī |
[bhaavaṃ! bhaavadī vāruṇī via aṇavaṇītamahurā kañcī |]

Kapālī – priye! paśya paśya | eṣa surāpaṇo yajñavāṭavibhūtim anukaroti |
atra hi dhvajastambho yūpaḥ, surā somaḥ, śauṇḍā ṛtvijaḥ, caṣakāś camasāḥ,

*że bezsprzeczna jest tożsamość skutku i przyczyny,
te niedojdy uznały szczęście za skutek nieszczęścia,
niszcząc się w ten sposób za sprawą własnej doktryny*⁸. [8]

Dewasoma: Boże broń!

Kapalin: Broń boże. Ci grzesznicy nie zasługują nawet na słowa krytyki. Dręczą ludzi celibatem, rwaniem włosów, pielęgnowaniem brudu, ustalonym czasem posiłków, noszeniem nieświeżych ubrań i innymi bezeceństwami. Chciałbym niezwłocznie przepłukać gorzałką język skażony mówieniem o tych heretykach.

Dewasoma: W takim razie chodźmy do szynku.

Kapalin: Słusznie.

<oboje przechadzają się po scenie>

Kapalin: Splendor miasta Kañci nie ma sobie równych. Odgłosy bębnow mieszają się tu z pomrukami chmur spoczywających na wierzchołkach pałaców, targ kwiatowy dyktuje styl nadchodzącej wiosny, a dzwoneczki u bioder najpiękniejszych dziewcząt głoszą zwycięstwo boga miłości. Co więcej,

*Najwięksi mędrcy, którzy zbliżyli się do istoty rzeczy,
uznali błogość za nieprześcignioną, nieskończoną i bezkonkurencyjną.
Tu ukazała się w pełni, sycąc nasze zmysły seksem i słodyczą.* [9]

Dewasoma: Mistrzu, Kañci jest jak należy, słodkie niczym bogini Wódeczka.

Kapalin: Spójrz tylko:

Ten szynk ma majestat miejsca ofiary. Słup z szyldem jest słupem ofiar-
nym, alkohol somą, pijacy kapłanami, kubki to naczynia ofiarnicze, a pic-

---

⁸ Kapalin nawiązuje do koncepcji przyczynowości o nazwie satkarjawada (satkāryavāda), która zakłada preegzystencję skutku w jego przyczynie. Koncepcja satkarjawady jest charakterystyczna dla sankhji (sāṃkhya), czyli ortodoksyjnego (uznającego autorytet Wed) systemu filozofii indyjskiej. Wytyka tym samym buddystom, że rozumują w sposób charakterystyczny dla ortodoksji.

śūlyamāṃsaprabhṛtaya upadaṃsā havir viśeṣāḥ, mattavacanāni yajūṃṣi,
gītāni sāmāni, udaṅkāḥ sruvāḥ tarṣo 'gniḥ, surāpaṇādhīpatir yajamānaḥ |

Devasomā – āvayor apy atra bhikṣā rudrabhāgo bhaviṣyati

[ahmāṃ pi ettha bhikkā ruddabhāo bhavissadi |]

Kapālī – aho darśanīyāni prahatamardalakaraṇānugatāni vividhāṅgahāra-
vacanabhṛūvikārāṇi ucchritaikahastāvalambitottarīyāṇi vīgālitavasanaṇprati-
samādhānakṣaṇaviṣamitalayāni vyākulitakaṇṭhaguṇāni mattavilāsaṇṛttāni |

Devasomā – aho rasikaḥ khalv ācāryaḥ | aho rasio khu āyayo |

Kapālī – eṣā bhagavatī vāruṇī caṣakeṣv āvarjitā pratyādeśo maṇḍanānām,
anunayaḥ praṇayakupitānām, parākramo yauvanasya, jīvitam vibhramānām |
kiṃ bahunā –

mithyā trilocanavilocanapāvakena

bhasmīkṛtām madanamūrtim udāharanti |

snehātmikā tadabhitāpavaśād vilīnā

seyaṃ priye! madayati prasabham manāṃsi || 10 ||

Devasomā – bhagavan! yujyata etat | na hi lokopakāranirato lokanātho
lokaṃ vināśayati | [bhaavaṃ! jujai cdaṃ | ṇahi loovaāraṇirado loaṇāhī
loaṃ vināscdi |]

(ubhau kapolapaṭaḥaṃ kurutaḥ |)

Kapālī – bhavati! bhikṣāṃ dahi |

(nepathye)

bhagavan! eṣā bhikṣā | pratigṛhṇātu bhagavān | [bhaavaṃ! eṣā bhikkhā |
paḍigaṇhadu bhaavaṃ |]

Kapālī – eṣa pratigṛhṇāmi | priye! kva me kapālam |

Devasomā – aham api na paśyāmi | [ahaṃ vi ṇa pekkhāmi |]

Kapālī – (dhyātvā) ā, tasminn eva surāpaṇe vismṛtam iti tarkayāmi | bha-
vatu, pratinivṛtya drakṣyāvah |

czone mięso na zakąskę to sama obiata. Pijacki bełkot jest mantrą, piosenki hymnami, kadzie chochlami ofiarnymi do czerpania somy, pragnienie ogniem ofiarnym, a szynkarz patronem ofiary...

Dewasoma: A nasza jałmużna przypadnie w udziale Rudrze⁹.

Kapalin: Ach, warto popatrzeć na te pijackie płasy. Pozy podążają za rytmem bębna, rozmaite gesty, słowa, ruchy brwi poddają się przemianom, a niesformne szaty są poprawiane jedną ręką. Tymczasem tempo na chwilę gubi miarę, a ozdoby na szyi płaczą się.

Dewasoma: Mój nauczyciel to prawdziwy znawca!

Kapalin: Ta oto jejmość wódeczka, polana w kielichy, blaskiem zawstydzająca klejnoty! Jest pojednaniem rozgniewanych kochanków, szarżą młodości i duszą kokieterii.

*Nieprawdę powiadają, że ciało boga miłości
spopielił ogień wzroku Trójjokiego¹⁰.*

*Przez żar jego ascezy stało się płynne, oleiste,
lgnie ono do serca, złotko, i mąci w umyśle. [10]*

Dewasoma: To możliwe. Śiwa jest oddany pomyślności świata i nigdy by go nie zniszczył.

<oboje klepią się po policzkach>

Kapalin: Panie! Wspomóż datkiem!

<zza sceny>

Oto ofiara, bierz pan.

Kapalin: Przyjmuję. Złotko, a gdzie moja kapala?¹¹

Dewasoma: Nie widzę jej.

Kapalin: <po namyśle> Musiała zostać w szynku. Wróćmy tam i sprawdźmy.

---

⁹ Jedno z imion Śiwy denotujące jego groźną postać.

¹⁰ Jeden z epitetów Śiwy, wyobrażanego z trójgiem oczu, z których jedno znajduje się na jego czole. Trójce oczu Śiwy wyraża przypisywany mu wgląd w trzy wymiary czasu: przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość.

¹¹ Kapala to ludzka czaszka służąca kapalikom za miseczkę żebrać.

Devasomā – bhagavan! adharmah khalv eṣa ādaropanītāyā bhikṣāyā apratigrahaḥ | kim idānīm kurvaḥ | [bhaavaṃ! adhammo khu eso ādarovaṇḍāc bhikkhāe appaḍiggaho | kim dānī karamha |]

Kapālī – āpaddharmaṃ pramāṇīkṛtya gośmgeṇa pratigrhyatām |

Devasomā – bhagavan! tathā | (pratigrhṇāti |) bhaavaṃ! taha |
(ubhau parikramyāvalokayataḥ |)

Kapālī – katham ihāpi na dṛśyate | (viśādaṃ rūpayitvā) bho bho māheśvarāḥ! māheśvarāḥ! asmadīyaṃ bhikṣābhājanam iha bhavadbhiḥ kim dṛṣṭaṃ | kim āhur bhavantaḥ – na khalu vayaṃ pāśyāma iti | hā hato 'smi | bhraṣṭaṃ me tapaḥ | kenāham idānīm kapālī bhaviṣyāmi | bhoḥ! kaṣṭaṃ |

yena mama pānabhojana –

śayaneṣu nitāntam upakṛtaṃ śucinā |

tasyādya mām viyogaḥ

sanmitrasyeva pīḍayati || 11 ||

(patitaḥ śirastādanam rūpayitvā) bhavatu | asti lakṣaṇamātram | na mukto 'smi kapālisamjñāyāḥ | (uttiṣṭhati |)

Devasomā – bhagavan! kena khalu grhītaṃ kapālam | [bhaavaṃ! keṇa khu gahīdaṃ kavālaṃ |]

Kapālī – priye! tarkayāmi śūlyamāmsagarbhatvāc chunā vā śākyabhikṣunā veti |

Devasomā – tena hy anveṣaṇanimittaṃ sarvaṃ kāñcīpuram paribhramāvaḥ | [teṇa hi aṇṇesaṇanimittaṃ savvaṃ kañcīuram paribbhamāmo |]

Kapālī – priye! tathā |

(ubhau parikrāmataḥ |)

(tataḥ praviśati śākyabhikṣuḥ pātrahastaḥ)

Śākyabhikṣuḥ – aho upāsakasya dhanadāsaśreṣṭhinaḥ sarvāvā-samahādānamahimā, yasmin mayābhimatavarnaḡagandharaso matsyamāmsaparakārabahulo 'yaṃ piṇḍapātaḥ samāsāditaḥ | yāvad idānīm rājavihāram eva gacchāmi | (parikramya ātmagatam) bhoḥ! paramakāruṇikena bhagavatā tathāgatena prāsādeṣu vāsaḥ, suvihitaśayyeṣu paryankeṣu śayanam, pūrvāhṇe bhojanam, aparāhṇe surasāni pānakāni,

Dewasoma: Mistrzu, nieprzyjęcie ofiarowanej z szacunkiem jałmużny jest niedopuszczalne. Co my teraz zrobimy?

Kapalin: Zastosujemy reguły wskazane w sytuacji kryzysowej i weźmiemy jałmużnę do krowiego rogu.

Dewasoma: W porządku. <przyjmuje>

<oboje przechadzają się i rozglądają>

Kapalin: Jakże to? Tu też jej nie ma? <ze smutkiem> Hej, hej wielmożni panowie! Czy nie widzieliście tu może naszej czaszki na datki? Co panowie mówią? Aa, nie widzieliście.

A więc jestem skończony. Cała moja asceza zrujnowana. Co ze mnie teraz za kapalin? Katastrofa!

Nieskazitelna, służyła mi ciągłą asystą w jedzeniu, piciu i odpoczynku.

Nic więc dziwnego, że rozłąka z nią doskwiera mi niczym rozstanie z dobrym przyjacielem. [11]

<pada na ziemię i tłucze głową>

No nic. W końcu to tylko symbol. Nie pozbawi mnie to miana kapalina.

<podnosi się>

Dewasoma: Kto mógł zabrać kapale?

Kapalin: Kochanie, skoro było w niej pieczone mięso, to przypuszczam, że mógł to zrobić tylko mnich buddyjski lub pies.

Dewasoma: No to przetrząśniemy całe Kańcipuram, żeby ją odnaleźć.

Kapalin: Tak jest!

<oboje wychodzą>

<wchodzi mnich buddyjski z miską w rękę>

Mnich buddyjski: Ależ hojnie obdarowano mnie w domostwie świeckiego brata, kupca Dhanadasy. Tam to dostałem jałmużnę w postaci przeróżnych mięsek i rybek, a to wszystko piękne, pachnące i smakowite. Teraz mogę już iść do królewskiego klasztoru.

<idąc, mówi do siebie>

Pan Budda był łaskawy dla naszej mniszej społeczności: mieszkamy w pałacach, śpimy na miękkich łóżkach, nosimy delikatne szaty, jemy o poranku, a po południu sączymy słodkie napoje i żujemy betel z pięcioma won-

pañcasugandhopahitaṃ tāmbulam, ślakṣṇavasana-paridhānam ity etair
upadeśair bhikṣusaṅghasyānugrahaṃ kurvatā khin nu khalu strīparigrahaḥ
surāpānavidhānam ca na dr̥ṣṭam | atha vā kathaṃ sarvajña etan na paśyati |
avaśyam etair duṣṭabuddhasthavirair nirutsāhair asmākaṃ taruṇajanānāṃ
matsareṇa pīṭakapustakeṣu strīsurāpānavidhānāni parāmṛṣṭānīti tarkayāmi |
kutra nu khalv avinaṣṭamūlapāṭhaṃ samāsādayeyam | tataḥ sampūrṇam
buddhavacanam loke prakāśayan saṅghopakāraṃ kariṣyāmi (parikrāmati) |
[aho uvāsaassa dhaṇadāsasetṭhiṇo savvāvāsamahādānamahimāṇo, jaḥim
mac abimadavaṇṇagandharaso macchamaṃsappaārabahulo aam piṇḍavādo
samāsādido | jāva dāṇi rāavihāraṃ evva gacchāmi | bhoḥ paramakāruṇieṇa
bhaavadā tahāgacṇa pāsādesu vāso, suvihiasayyesu pajaṇkesu saañam,
puvvaṇhe bhoañam, avaraṇhe surasāṇi pāṇāṇi, pañcasugandhovahia-
tambollam, saṅhavasana-parighāṇam ti edchi ubadeschi bhikkhusaṅghassa
aṇuggāhaṃ karanteṇa kiṇṇu hu itthiāpariggaho surāvāṇavihāṇam ca
ṇa diṭṭham | ahava kahaṃ savvañco etaṃ ṇa pekkhadi | avassaṃ edchi
duṭṭha buddhatthavirechi nirucchāchi ahmāṇam taruṇajanāṇam macchareṇa
piḍaaputthaesu itthiāsurāvāṇavihāṇāni palāmiṭṭhāni tti takkemi | kahi ṇuhu
aviṇaṭṭhamūlapāṭhaṃ samāsādacaṃ | tado buddhavaañam loc paāsaanto
saṅghovaāraṃ karissaṃ] (parikrāmati)

Devasomā – bhagavan! paśya | cṣa raktapaṭo 'smin viśvastapurūṣasampāte
rājamārga saṅkucitasarvāṅga ubhayapakṣasañcāritadr̥ṣṭiḥ
śaṅkitapadavikṣepas tvaritatvaritaṃ gacchati | [bhaavaṃ! pekkha pekkha |
eso rattapaṭo imassiṃ vissatthapurisasaṃpāde rāamagge saṅkuidasavvaṅgo
ubhayapakṣasañcāritaditṭhī saṅkidapadavikkhevo turiaṃ gacchai]

Kapālī – priye! evam etat | api cāśya haste cīvarāntaḥpracchāditam kim
apy astīva |

Devasomā – bhagavan! tena hy avalambyāsādya jānīvaḥ | [bhaavaṃ! teṇa
hi olambia āsādia jānīmo]

Kapālī – bhavati! tathā | (upagamyā) bho bhikṣo! tiṣṭha |

Śākyabhikṣuḥ – ko nu khalu mām evaṃ bhaṇati | (nirvṛtyāvalokya) ayi!
ayam ekāmra-vāsī duṣṭakāpālikah | bhavatu, asya surāvibhramasya lakṣyam
na bhavāmi |(satvaraṃ gacchati) | [koṇukhumaṃ evaṃ bhaṇādi | ai ayam
eamvavāsī duṭṭhakavālio | bhodu, imassa surāvibbhamassa lakkhaṃ ma
homi]

nymi przyprawami. Tylko dlaczego Czcigodny nie przewidział związków z kobietami i picia alkoholu? Czyżby umknęło to jego wszechwiedzy? Z pewnością powstały stosowne zapisy, ale usunęły je te złe, przywiedle dziady, zazdrosne o nas, młodych braci. No i skąd ja teraz wezmę nienaruszony tekst? Wyświadczyłbym przysługę naszej wspólnocie, ujawniając światu prawdziwe słowa Buddy. <drepcze>

Dewasoma: Mistrzu, patrz na tego w czerwonej szacie! Skulony, rozgląda się na boki i szybko przemyka przez pełen spokojnych ludzi trakt królewski, niepewnie stawiając kroki.

Kapalin: Zgadza się, skarbie. W dodatku zdaje się, że chowa coś w ręce pod mnisią szatą!

Dewasoma: Dowiemy się, co to jest, kiedy go dogonimy i złapiemy.

Kapalin: Właśnie. <podchodzi> Ejże, mnichu! Stój!

Mnich buddyjski: A któż mnie tak woła? <rozgląda się> Aj, to ten paskudny kapalin, mieszkaniec Ekamry¹². O nie, nie zamierzam być celem jego pijackich zaczepk.

¹² Sanskr. niezrównany mangowiec – największa i najważniejsza świątynia w Kańćipuram, znana dzisiaj pod nazwą Ekambareśwara. Wielokrotnie rozbudowywana, jej początki sięgają czasów dynastii Pallawów. Śiwa jest tam czczony jako Pan Drzewa Mango. Według legendy właśnie pod mangowcem rosnącym w miejscu świątyni Parwati ulepiła z ziemi i uczciła lingam. Poruszony jej czynem Śiwa zszedł w tym miejscu na ziemię. Por. P. Perumal, *Siva temples of Kanchipuram town. A study of their history, art and architecture*, Madurai Kamraj University, Madurai 2015, s. 119–132.

Kapālī – priye! hanta labdham kapālam | asya hi maddarśanajanitabhayāt
tvareiva cauryasākṣitvam pratipannā | (drutam upagamyāgrato ruṇaddhi)
āḥ dhūrta! kvedānīm gamiṣyasi |

Śākyabhikṣuḥ – kāpālikopāsika! mā maivam | kim etat | (ātmagatam) aho
lalitarūpā upāsikā | [kavāliāusa! mā mā evam | kim edam | aho laliarūvā
uvāsiā |]

Kapālī – bho bhikṣo! darśaya tāvat | yāvad etat te pāṇau
cīvarāntaḥpracchāditaṃ draṣṭum icchāmi |

Śākyabhikṣuḥ – kim atra draṣṭavyam | bhikṣābhājanam khalv etat | [kim
ettha pekkhidavvam | bhikkhābhāṇam khu edam |]

Kapālī – ata eva draṣṭum icchāmi |

Śākyabhikṣuḥ – ā, upāsaka! mā maivam | pracchannaṃ khalv etan netavy-
am | [ā, usa! mā mā evam | pacchaṇṇam khu edam ṇedavam |]

Kapālī – nūnam evam ādipracchādananimittaṃ bahucīvaradhāraṇam
buddhenopadiṣṭam |

Śākyabhikṣuḥ – satyam etat | [saccaṃ edam |]

Kapālī – idaṃ tat saṃvṛtasatyam | paramārthasatyam śrotum icchāmi |

Śākyabhikṣuḥ – bhavatv etāvān parihāsaḥ | atikrāmati bhikṣāvelā |
sādhayāmy aham | (pratiṣṭhate) [bhodu ettao parihāso | adikamadi
bhikkhāvelā | sāhemi aham |]

Kapālī – āḥ, dhūrta! kva gamiṣyasi | dīyatāṃ me kapālam | (cīvarāntam
ālabate|)

Śākyabhikṣuḥ – namo buddhāya [ṇamo buddhā |]

Kapālī – namaḥ karapaṭāyēti vaktavyam, yena corasāstraṃ praṇītam |
athavā kharapaṭād apy asminn adhikāre buddha evādhikāḥ | kutaḥ –

Kapalin: Ha! Czaszka się odnalazła! Patrz, jak przyśpieszył ze strachu na mój widok. To dowód kradzieży! <szybko zachodzi mu drogę i zatrzymuje go> A gdzie to się wybierasz, łachudro?

Mnich buddyjski: Braciszku kapalinie, tak nie można. Co to ma znaczyć? <do siebie> Ho, ho, ale ta siostrzyczka niczego sobie.

Kapalin: Pokaż no, mnichu, co tam chowasz w ręce pod szatą. Chcę to zobaczyć.

Mnich buddyjski: A co tu do oglądania? Przecież to tylko miseczka na żebry.

Kapalin: I ją właśnie chciałbym sobie obejrzeć.

Mnich buddyjski: Nie, nie, bracie! Mamy nakaz trzymać ją w ukryciu.

Kapalin: Z pewnością Budda zalecił noszenie obszernych szat właśnie w celu takiego „ukrywania”.

Mnich buddyjski: To prawda.

Kapalin: To jest prawda konwencjonalna, a ja chcę usłyszeć prawdę absolutną!¹³

Mnich buddyjski: Dość już tych żartów. Mija czas jałmużny, więc się stąd zbieram. <odchodzi>

Kapalin: Gdzie leziesz, łotrze! Oddawaj moją czaszkę! <łapie za skraj szaty>

Mnich buddyjski: Chwała Buddzie!

Kapalin: Chciałeś chyba powiedzieć „chwała Kharapacie”. W końcu to on spisał kompendium złodziejstwa¹⁴. A może Budda był w tym fachu specem większym od niego, skoro:

---

¹³ Kapalin drwi tutaj z wprowadzonego przez buddyjskiego myśliciela Nagardżunę (Nāgārjuna, II w. n.e.) podziału na prawdę konwencjonalną, która odnosi się do doświadczanego świata i może być ujęta tylko za sprawą umownych kategorii, oraz prawdę ostateczną, do której owe kategorie nie przystają, nie może być wyrażona za sprawą języka. Zob. S. Hamilton, *Filozofia indyjska. Wprowadzenie*, WUJ, Kraków 2010, s. 114–120.

¹⁴ Kharapata (kharapata) to jedno z imion nadawanych bogu złodziei, Skandzie, lub niezależny, archaiczny bóg złodziei wyparty przez kult Skandy. Choć w starożytnych Indiach istniała tradycja postrzegania złodziejstwa jako rodzaju nauki (śāstra) w znaczeniu fachu przekazywanego z mistrza na ucznia i wykładanego w stosownych kompendiach, żaden z poświadczonych autorów takich kompendiów nie nosił imienia Kharapata. Zob.

vedāntebhyo grhītvārthān
yo mahābhāratād api |
viprāṇām miṣatām eva
kṛtavān kośasañcayam || 12 ||

Śākyabhikṣuḥ – śāntaṃ pāpaṃ śāntaṃ pāpaṃ | [santaṃ pāpaṃ santaṃ pāpaṃ |]

Kapālī – evaṃ suvṛttasya tapasvinaḥ katham iva pāpaṃ na sām्यati |

Devasomā – bhagavan! pariśrānta iva lakṣyase | naitat sukhopāyasulabham kapālaṃ | tad etena gośṛṅgeṇa surāṃ pītva jātabalo bhūtvānena saha vivādaṃ kuru | [bhaavam! parissanto via lakkhīasi | ṇa edaṃ suhovāasujahaṃ kavālaṃ | tā e dinā gosiṅgeṇa suraṃ pibia jādabalo bhavia imiṇā saha vivādaṃ karchi |]

Kapālī – tathāstu |

(devasomā kapāline surāṃ prayacchati |)

Kapālī – (pītva) priye! tvayāpi śramāpanodaḥ kartavyaḥ |

Devasomā – bhagavan! tathā | (pibati |) [bhaavam! taha |]

Kapālī – ayam asmākam apakārī | saṃvibhāgapradhānaḥ svasiddhāntaḥ | śeṣaṃ ācāryāya pradīyatām |

Devasomā – yad bhagavān ājñāpayati | grhṇātu bhagavān [jaṃ bhaavam āṇavedi | gaṇhadu bhaavam |]

Śākyabhikṣuḥ – (ātmagatam) aho sukhopanato 'bhyudayaḥ | etāvān doṣaḥ – mahājano drakṣyati | (prakāśam) bhavati | mā maivam | na var-dhate 'smākam | (srkvaṇī leḍhi |) [aho suhovaṇado abbhudao | ettao doso – mahājano pekkhissadi | bhodi | mā mā evaṃ | ṇa vaḍḍhdi ahmāṇaṃ |]

Devasomā – dhvaṃsasva kutaste etāvanti bhāgadheyaṇi | [dhaṃsa | kudo de ettiāṇi bhāadheṇi |]

Kapālī – priye! iyam asyecchāvirodhinī vāg mukhaprasekena skhalayati |

Śākyabhikṣuḥ – idānīm api nāsti te karuṇā | [idāṇiṃ vi ṇatthi de karuṇā |]

Kapālī – yady asti karuṇā, katham vītarāgo bhaviṣyāmi |

Śākyabhikṣuḥ – evaṃ vītarāgiṇā vītaroseṇāpi bhavitavyam | [evaṃ vītarāgiṇā vītaroseṇa vi hodavvaṃ |]

*Z Mahabharaty nakradł! I od wedantinów!
Gdy tylko osłabła czujność braminów.
Skradzione pomysły, jakże to praktyczne,
Wplótł w swoje własne teksty kanoniczne!* [12]

Mnich buddyjski: Oby ten grzech został ci wybaczony.

Kapalin: Jakże grzech tak dobrze prowadzącego się ascety miałby nie być wybaczony?

Dewasoma: Wyglądasz na znużonego, mistrzu. Łatwo mu tej czaszki nie odbierzemy. Golnij sobie z krowiego rogu, żeby odzyskać siły, a później będziesz się z nim szarpał.

Kapalin: No to siup! <Dewasoma podaje alkohol Kapalinowi>

Kapalin: <napiwszy się> Skarbie, ty też powinnaś podreperować siły.

Dewasoma: No to cyk! <pije>

Kapalin: Ten mnich nas obraża! Ale daj resztkę alkoholu temu świętoszkowi, niech wie, że dzielenie się jest najważniejszym punktem naszej doktryny.

Dewasoma: Jak sobie życzysz. <do mnicha buddyjskiego> Łyknij pan sobie.

Mnich buddyjski: <do siebie> Ach, spełnienie jest w zasięgu ręki... ale tego rodzaju grzech nie umknie uwadze braci. <głośno> W żadnym wypadku! Takie praktyki są nam obce. <oblizuje kąciki ust>

Dewasoma: A idź precz! Jeszcze będziesz wybrzydział?

Kapalin: Kochanie, on tak strasznie się ślini, że jego potępiająca pragnienie przemowa przechodzi w bełkot.

Mnich buddyjski: Nawet teraz nie masz litości.

Kapalin: Gdybym miał litość, to nie byłbym wolny od uczuć.

Mnich buddyjski: Ten, kto jest wolny od uczuć, powinien być wolny od gniewu.

.....
M. Bloomfield, *The Art of Stealing in Hindu Fiction*. „American Journal of Philology” 1923, vol. 44, s. 97–101. Zob. także: D. Acharya, P. Chatterjee (tłum. i red.), *The Little Clay Cart by Śūdraka*, The Clay Sanskrit Library, New York University Press and the JJC Foundation, New York 2009, *Introduction*, s. xxv.

Kapāli – vītaroso bhaviṣyāmi, yadi me svakaṃ dāsyati |

Śākyabhikṣuḥ – kiṃ te svakaṃ | [kiṃ de sa aṃ |]

Kapāli – kapālam |

Śākyabhikṣuḥ – kathaṃ kapālam [kahaṃ kapālam |]

Kapāli – kathaṃ kapālam ity āha | athavā yuktam etat |

drṣṭāni vastūni mahīsamudra –

mahīdharādīni mahānti mohāt |

apahnuvānasya sutaḥ kathaṃ tvam

alpam na nihnotum alaṃ kapālam || 13 ||

Devasomā – bhagavan! kevalaṃ lālyamāno na dāsyati | tad etasya hastād
ācchidya gacchāvaḥ | [bhaavaṃ! kevalaṃ lālīyamāṇo ṇa daissadi | tā edassa
hatthādaṃ ācchindīya gacchāmo |]

Kapāli – priye! tathā | (ācchettuṃ vyāpriyate |)

Śākyabhikṣuḥ – dhvaṃsasva duṣṭakāpālika! [dhaṃsa tuṭṭhakavāli a!]
(hastena nudan pādena tāḍayati |)

Kapāli – kathaṃ patito 'smi |

Devasomā – mṛto 'si dāsyāḥ putra! [mudo si dāsievutta!] (keśāpakarṣaṇaṃ
rūpayitvā nirālambanā patitā |)

Śākyabhikṣuḥ – (ātmagatam) arhaṃ buddhasya vijñānam, yena
muṇḍanaṃ drṣṭam | (prakāśam) uttiṣṭhotttiṣṭha upāsike | uttiṣṭha | (iti
devasomāṃ utthāpayati |) [aghaṃ buddhassa viṇṇāṇaṃ, jeṇa muṇḍanaṃ
diṭṭhaṃ utṭhehi utṭhehi usie! utṭhehi |]

Kapāli – paśyantu paśyantu māheśvarāḥ anena duṣṭabhikṣuṇāmadhārakeṇa
nāgasenena mama priyatamāpāṇigrahaṇaṃ kriyamāṇam |

Śākyabhikṣuḥ – ā upāsaka! mā maivam | dharmah khalvasmākaṃ
viṣamapatitānukampā |

[ā vusa! mā mā evaṃ dhammo khu ahmāṇaṃ viṣamapadidāṇukampā |]

Kapāli – kim ayam api sarvajñadharmah | nanv ahaṃ pūrvaṃ patito 'smi |
bhavatu, kim anena | idānīm tava śiraḥ kapālam mama bhikṣākāpālam
bhaviṣyati |

(sarve kalahaṃ rūpayanti)

Śākyabhikṣuḥ – dukhaṃ dukham! | [dukkhaṃ dukkham!]

Kapalin: Będę wolny od gniewu, kiedy oddasz mi moją własność.

Mnich buddyjski: Jaką własność?

Kapalin: Czaszkę.

Mnich buddyjski: Ale jaką czaszkę?

Kapalin: I on się pyta „jaką czaszkę”! Jakie to dla nich typowe!

Oceanu, gór, ziemi negował istnienie,

Tłumacząc, że jest to jedynie złudzenie.

Gdy mistrz sprzed oczu wymazał rzeczy tak wielkie,

*Czy uczeń nie ukryje czaszeczki maleńkiej?*¹⁵ [13]

Dewasoma: Mistrzu, jak się z nim tak pieścić, to nie odda. Wyrwij mu czaszkę z ręki i idziemy!

Kapalin: Racja, kochanie. <stara się wyszarpnąć miseczkę>

Mnich buddyjski: Puszczaj, parszywy kapaliko! <kopie i odpycha ręką>

Kapalin: Co to, upadłem?

Dewasoma: Już po tobie, sukinsynu! <próbuję złapać mnicha za włosy i upada, straciwszy równowagę>

Mnich buddyjski: <do siebie> Jak to dobrze, że Budda w swojej mądrości zalecił golenie głowy. <na głos> Wstawaj, siostro. <pomaga Dewasomie wstać>

Kapalin: Patrzcie państwo! Ten szubrawiec Nagasena, który mieni się mnichem, łapie moją ukochaną za rękę!

Mnich buddyjski: Ależ bracie, to nie tak jak myślisz. Niesienie pomocy ludziom w potrzebie to nasz święty obowiązek.

Kapalin: O proszę, kolejna zasada Buddy! Przecież to ja pierwszy upadłem! Cóż, skoro tak, to teraz twoja czaszka będzie moją miseczką żebraczą. <wszyscy się szarpią>

Mnich buddyjski: Biada! Biada!

¹⁵ Kapalin może prezentować w tym miejscu powierzchowne rozumienie buddyjskiej koncepcji zależnego powstawania, zreinterpretowanej przez Nagardżunę, albo w sposób równie uproszczony nawiązywać do idealizmu ontologicznego buddyjskiej szkoły jogaczary (yogācāra, IV w. n.e.).

Kapālī – paśyantu paśyantu māheśvarāḥ | eṣa duṣṭabhikṣuṇāmādhārako
mama bhikṣākāpālaṃ muṣitvā svayam evākrandati | bhavatu, aham apy
ākrośayiṣye | abrahmaṇyam abrahmaṇyam |

(tataḥ praviśati pāśupataḥ)

Pāśupataḥ – satyasoma! kim artham ākrandasi |

Kapālī – bho babhrukalpa! duṣṭabhikṣuṇāmādhārako nāgaseno mama
bhikṣākāpālaṃ corayitvā dātuṃ necchati |

Pāśupataḥ – (ātmagatam) yad asmābhir anuṣṭheyaṃ, gandharvaiḥ tad
anuṣṭhitam | eṣa durātmā,

tām kṣaurikaśva dāsīm

mama dayitām cīvarāntadarśitayā |

ākaraṣati kākanyā

bahuśo gāṃ grāsamuṣṭyeva || 14 ||

tad idānīm pratiastiprotsāhanena śatrupakṣaṃ dhvaṃsayāmi | (prakāśam)
bho nāgasena! apy evam etad, yathāyam āha |

Śākyabhikṣuḥ – bhagavan! tvam apy evaṃ bhaṇasi | adattādānā
viramaṇaṃ śikṣāpadam | mṛṣāvādād viramaṇaṃ śikṣāpadam |
abrahmacaryād viramaṇaṃ śikṣāpadam | prāṇātipātād viramaṇaṃ
śikṣāpadam | akālabhojanād viramaṇaṃ śikṣāpadam | asmākaṃ
buddhaṃ dharmāṃ śaraṇaṃ gacchāmi | [bhaavaṃ! tuvaṃ pi evaṃ
bhaṇāsi | ādinṇādānā veramaṇaṃ sikkhāpadaṃ | mudhāvādā veramaṇaṃ
sikkhāpadaṃ | abbamhacaryā veramaṇaṃ sikkhāpadaṃ | akālabhojanā
veramaṇaṃ sikkhāpadaṃ | ahmāaṃ buddhadhammaṃ saraṇaṃ gacchāmi]

Pāśupataḥ – satyasoma! īdṛśa eṣāṃ samayaḥ | kim atra prativacanam |

Kapālī – nanv asmākaṃ anṛtaṃ na vaktavyam iti samayaḥ |

Pāśupataḥ – ubhayam apy upapannam | ko 'tra nirṇayopāyaḥ |

Kapalin: Patrzcie no tylko! Ten szubrawiec, który uważa się za mnicha, najpierw kradnie moją czaszkę, a potem sam wznosi lament! Dobra, to ja też sobie powrzeszczę – Świętokradztwo! Świętokradztwo!

Paśupata: Dlaczego tak krzyczysz, Satjasomo?

Kapalin: Oh, Babhrukalpo, ten łotr zwany mnichem, ukradł moją kapalę i nie zamierza jej oddać.

Paśupata: <do siebie> Powiniennem działać tak, jak postępują gandharwowie¹⁶.

Ledwie spod szaty moneta błysnęła,

Zaraz do niego mi panna czmychnęła.

Służąca fryzjera, moja ukochana,

Poszła za łotrem, jak krowa do siana. [14]

Teraz pograżę rywala, podburzając przeciw niemu tamtego hipokrytę¹⁷.
<na głos> Nagaseno, czy to prawda?

Mnich buddyjski: Skąd ta myśl, drogi panie?

Nauką Buddy jest stronić od cudzych rzeczy, nauką Buddy jest stronić od związków z kobietami, nauką Buddy jest stronić od kłamstwa, nauką Buddy jest stronić od zabójstwa, nauką Buddy jest stronić od jedzenia nic w porę. Buddzie i doktrynie oddają się pod opiekę.

Paśupata: Satjasomo, taka jest ich doktryna. Co na to odpowiesz?

Kapalin: Zaś nasza doktryna zabrania kłamać.

Paśupata: Obie reguły są słuszne, więc jak rozstrzygnąć tę sprawę?

Mnich buddyjski: Dlaczego mnich przestrzegający nauk Buddy miałby kraść miskę z alkoholem? Gdzie tu sens?

Paśupata: To, co mówisz, nie rozstrzyga sprawy.

Kapalin: Doszukiwanie się motywu jest zbędne, gdy istnieje dowód rzeczowy.

---

¹⁶ Gandharwowie, boscy muzycy, znani byli ze swojej zdumiewającej władzy nad kobietami i dostępu do sekretnej wiedzy.

¹⁷ Śiwaicka sekta paśupatów praktykowała ścisły celibat. Mając to na uwadze, można wychwycić obnażający hipokryzję komizm wypowiedzi Paśupaty. Zob. A. Matyszkiewicz, op. cit., s. 54–55; A. Wójcik, op. cit., s. 72–73.

Śākyabhikṣuḥ – buddhavacanam pramāṇīkurvan bhikṣuḥ surābhājanam gr̥hṇātīti ko 'tra hetuḥ | [buddhavaanam pamāṇīkaraanto bhikkhū surābhānam gaṇhadi ti ko ettha hedū |]

Pāsupataḥ – nahi pratijñāmātreṇa hetuvādinah siddhir asti |

Kapālī – pratyakṣe hetuvacanam nirarthakam |

Pāsupataḥ – katham pratyakṣam eva |

Devasomā – bhagavan! etasya haste cīvarāntaḥpracchāditam kapālam | [bhaavam! edassa hatthe civarāntappacchādidam kavālam |]

Pāsupataḥ – śrutam bhavatā |

Śākyabhikṣuḥ – bho bhagavan! etat kapālam na parakīyam | [bho bhaavam! edam kavālam na parakcraam |]

Kapālī – tena hi darśaya tāvāt |

Śākyabhikṣuḥ – tathā | [taha |] (darśayati |)

Kapālī – paśyantu paśyantu māheśvarāḥ kāpālikcna kṛtam anyāyyam asya bhadantasya sādhuvr̥ttatām ca |

Śākyabhikṣuḥ – adattādānāddhiraṇamam śikṣāpadam | [ādinñādāṇā-veraṇamam sikkhāpadam |] (iti punas tad eva paṭhati |)

(ubhau nṛtyataḥ |)

Śākyabhikṣuḥ – hā dhik ! lajjitavye kāle nṛtyati [haddhi | lajjidabbe kāle ṇaccadi |]

Kapālī – āḥ ko nṛtyati | (sarvato vilokya) ā mama naṣṭabhikṣābhājanadar-śanakutūhalamalayānilaprayuktāyā dhruvam asya nṛtabuddhiḥ pr̥tilatāyā vilasiteṣu |

Śākyabhikṣuḥ – bhagavan! kena kāraṇenaitan na lakṣyate | bhoḥ ācaṣṭām bhagavān | asyāyam varṇaḥ | [bhaavam! keṇa kāraṇeva edam ṇa lakkhīdi |] bho ācikkhadu bhaavam | imassa vaṇṇo |]

Kapālī – kim atra vaktavyam | nanu mayā dr̥ṣṭam | kākād api kṛṣṇam idam kapālam !

Śākyabhikṣuḥ – tena hy etan madīyam iti svayam evābhyupagatam | [teṇa hi edam mamakeraa ti saam eva abbhuvagadam |]

Kapālī – satyam abhyupagatam tava varṇāntarakaraṇe naipūṇyam | paśya,

Paśupata: A gdzie ten dowód?

Dewasoma: Czaszka ukryta jest w jego ręce pod szatą, szanowny panie.

Paśupata: Słyszałeś.

Mnich buddyjski: Ale ta tak zwana „kapala” nie jest cudzą własnością.

Kapalin: A więc ją pokaż!

Mnich buddyjski: Proszę bardzo. <pokazuje>

Kapalin: Patrzcie państwo! Jak zwykle wszystkiemu winien kapalin, a mnich buddyjski czysty jak łza.

Mnich buddyjski: Nauką Buddy jest stronić od cudzych rzeczy. <znowu recytuje>

<oboje, Dewasoma i Kapalin, tańczą>

Mnich buddyjski: Hańba! Tańczy sobie, podczas gdy powinien się wstydzić.

Kapalin: Co? Kto tańczy? <rozgląda się wokół>

Myśli, że tańczę, a to przecież kołysze się pnącze mojego szczęścia poruszane bryzą od Malajów. Owa bryza to nic innego jak radość na widok odzyskanej żebraczej miseczki.

Mnich buddyjski: Gdzie ty masz oczy? No powiedz sam, jaki ma kolor?

Kapalin: Co tu dużo gadać? Przecież widzę, że czaszka jest ciemniejsza od kruka.

Mnich buddyjski: No i sam widzisz, że jest moja.

Kapalin: Widzę wyłącznie twoją biegłość w zmienianiu kolorów! Otóż,

*yad etad āsīt prathamam svabhāvato
mr̥ṇālabhaṅgacchavicoram ambaram |
nanu tvayā nītam acintyakarmaṇā
tad eva bālāruṇarāgatāmratām || 15 ||*
api ca,

*āvṛtam bahir antaś ca kaṣāyeṇānapāyinā |
tvam̐ prāptam̐ syāt katham̐ nāma kapālam̐ akaṣāyitam || 16 ||*

Devasomā – hā hatāsmi mandabhāgā | sarvalakṣaṇasampannatayā
kamalāsanaśīrṣakapālānubhāvasya paurṇamāsīsomadārśanasya
nityasurāgandhina etasya malinapaḍasaṃsargeṇeyam īdrśy avasthā saṃvṛttā |
(iti roditi |) [hā hadahmi mandabhā | savvalakkhaṇasampapaṇṇadāe
kamalāsanaśīsakavālānubhāvassa puṇṇamāsīsomadaṃsaṇassa
ṇiccasurāgandhiṇo edassa malinapaḍasaṃsaggeṇa ia īdisī avatthā saṃvuttā |]
Kapālī – priye! alaṃ santāpena | punaḥ śucir bhaviṣyati | śrūyante hi
mahānti bhūtāni prāyaścittair apanītakalmaṣāṇi bhavanti | tathā hi:
*āsthāya prayato mahāvratam idam̐ bālenducūḍāmaṇiḥ
svāmī no mumuce pitāmahaśiraśchedodbhavād enasaḥ |
nātho 'pi tridivaukasam̐ triśīrasam̐ tvaṣṭus tanūjam̐ purā
hatvā yajñāsatena śāntadurito bheje punaḥ punyatām || 17 ||*

bho ! babhrukalpa! nanv evam̐ etat |
Pāśupataḥ – āgamānugatam abhihitam |

*Prawdziwy kolor tego płótna,
z natury blady jak lotosu włókna,
kuglarskimi sztuczkami, mój mnichu,
zmieniłeś w rdzawą czerwień świtu!* [15]

A ponadto,

*sকoro sam jesteś farbowany od wewnątrz i na zewnątrz,
to jakże czaszka miałaby nie być zabarwiona?* [16]

Dewasoma: Jestem zdruzgotana! Nasza kapala miała majestat czaszki samego boga Brahmy! Prześięknięta trwała wonią alkoholu, lśniła jak księżyc w pełni. Do czego doprowadziło ją zetknięcie z brudną mnisią szmatą?!

<placze>

Kapalin: Nie rozpaczaj, skarbie. Doprowadzimy ją do porządku. Mówi się, że wielkie byty pozbywają się brudu drogą pokuty. [Posłuchaj] jak było:

*Nasz Pan z sierpem księżycy na czole
ucięcie głowy Brahmy¹⁸ odkupił ascezą.
Gdy syna Twasztara zabił Indra,
odzyskał czystość wraz z setną ofiarą¹⁹.* [17]

Czy nie tak, Babhrukalpo?

Paśupata: Tak mówią święte pisma.

---

¹⁸ Według puranicznego podania Śiwa miał odciąć w gniewie jedną z pięciu głów boga stwórcy, Brahmy. Zob. A. Matyszkiewicz, op. cit., s. 47.

¹⁹ Według opowieści przytoczonej w piątej księdze *Mahabharaty* (*Udjoga parwa*, 5.09) boski konstruktor Twasztar (Tvaṣṭr) stworzył sobie syna posiadającego trzy głowy, Triśirasa (Triśiras, dosł. „trójgłowy”), który zdolny był obalić Indrę, władcę bogów. W obawie o swój tron Indra zabił Triśirasa, dopuszczając się tym samym ciężkiej zbrodni braminobójstwa.

Śākyabhikṣuḥ – bhoḥ! varṇas tāvan mayā kṛtaḥ | anya
saṁsthānaparimāṇaṁ kena nirmitaṁ | [bho! vaṇṇo dāva bhae kido | imassa
laṇṭhānaparimāṇaṁ keṇa ṇimmidam |]

Kapālī – nanu māyāsantānasambhavāḥ khalu bhavantaḥ |

Śākyabhikṣuḥ – kiyatīṁ velāṁ bhavantam ākrośāmi | grhṇātu bhagavān |
[kettiam velam bhavantaṁ akkosāmi | gaṇhadu bhaavam |]

Kapālī – nūnam evaṁ buddhenāpi dānapāramitā pūritā |

Śākyabhikṣuḥ – evaṁ gate kim idānīṁ me śaraṇam | [evaṁ gade ki
dāṇim me saraṇam |]

Kapālī – nanu buddhadharmasaṅghāḥ |

Pāśupataḥ – nāyaṁ vyavahāro mayā paricchettuṁ śakyate | tad
adhikaraṇam eva yāsyāmaḥ |

Devasomā – bhagavan! yady evaṁ, namaḥ kapālāya | [bhaavam! jai evaṁ,
ṇamo kavālassa |]

Pāśupataḥ – ko 'bhīprāyaḥ |

Devasomā – eṣa punar anekavihārasamadhigatavittasañcayo yathākāma
adhikaraṇakāraṇikānāṁ mukhāni pūrayituṁ pārayati | asmākaṁ punar
ahicarmabhūtimātravibhavasya daridrakāpālikasya paricārikānāṁ ko
'tra vibhavo 'dhikaraṇaṁ praveṣṭum | [eso uṇa aṇca vihārabhāsamadhi-
gadavittasañcao jahākāmaṁ adhikaraṇakāruṇiāṇaṁ muhāṇi pūredum
pāredi | ahmāṁ puṇa ahicamma bhūdimattavibhavassa dariddakavāliassa
pariāriāṇaṁ ko etta vibhavo adhikaraṇaṁ pavisidum |]

Pāśupataḥ – naitad evam |

ajihmaiḥ sārāgurubhiḥ

sthiraiḥ ślakṣṇaiḥ sujanmabhiḥ |

tair dharmo dhāryate stambhaiḥ

prāsāda iva sādhubhiḥ || 18 ||

Mnich buddyjski: Hej, skoro ja zmieniłem jej kolor, to kto zmienił kształt i rozmiar?

Kapalin: Czyż wy, buddyści, nie jesteście dziećmi Mai?²⁰

Mnich buddyjski: Jak długo mam się z tobą awanturować. Zabieraj to sobie.

Kapalin: Z pewnością to Buddzie zawdzięczam tę hojność.

Mnich buddyjski: Gdzie w takim razie znajdę oparcie przy obecnym obrocie spraw?

Kapalin: Jak to gdzie? W Buddzie, doktrynie i wspólnocie!²¹

Paśupata: Nie potrafię rozwiązać tej sprawy. Powinniśmy iść z nią do sądu.

Dewasoma: Skoro tak, to możemy już na dobre pożegnać się z kapalą.

Paśupata: Jak to?

Dewasoma: On ma za sobą góry nieprzebranych bogactw w różnych klasztorach i z łatwością napęłni sędziowskie kieszenie. A z czym my mamy iść do sądu? Cóż mam ja, podopieczna biednego kapalina, którego jedynym majątkiem są węzowa skóra i popiół?

Paśupata: To nie tak.

*Jak pałac na filarach, tak prawo spoczywa na barkach dobrych ludzi:
delikatnych, szlachetnych,
a zarazem twardych, niewzruszonych,
nieugiętych pod naporem ciężaru. [18]*

²⁰ Wśród głównych znaczeń słowa „maja” (māyā) należy wymienić „iluzję”, „złudzenie”, „niereczywistość”, „sztuczkę”. Termin ten odgrywa ważną rolę w różnych nurtach myśli indyjskiej. „Maja” to również imię matki Gautamy Buddy. Kapalin zręcznie wykorzystuje wieloznaczność tego słowa, aby raz jeszcze, w wyszukany sposób, nazwać buddyjskiego mnicha kłamcą.

²¹ Budda (Buddha), doktryna (dharma) i wspólnota (saṅgha) to tzw. trzy klejnoty, czyli trzy główne obiekty szacunku w buddyzmie. Wypowiedanie formuły: „Uciekam się do Buddy, uciekam się do dharmy, uciekam się do wspólnoty” identyfikuje osobę jako buddystę. Ratnatraya, w: R.E. Buswell Jr., D.S. Lopez Jr. (red.), *The Princeton Dictionary of Buddhism*. The Princeton University Press 2014.

Kapālī – kṛtam anena | kutaś cid api nyāyyavṛtter bhayaṃ nāsti |
Śākyabhikṣuḥ – bho bhagavan! tvaṃ tāvad agrato bhava | [bho bhaavaṃ!
tumaṃ dāva aggado hohi ||

Pāśupataḥ – bādham |

(sarve parikrāṃanti)

(tataḥ praviśaty unmattakaḥ |)

Unmattakaḥ – eṣa eṣa duṣṭakukkuraḥ | śūlyamāṃsagarbhaṃ kapālaṃ
grhītvā dhāvasi | dāsyāḥputra! kutra gamiṣyasi | eṣa idānīm kapālaṃ
nikṣipyā māṃ khādītukāmo 'bhīmukhaṃ ādhāvati | (diśo vilokya) anena
prastarcṇa dantān asya bhaṅkṣyāmi | kathaṃ kapālaṃ ujjhitvā palāyase |
unmatto duṣṭakukkura īdṛśena nāma sūratvena mayā sahāpi roṣaṃ karoṣi |
grāmasūkaram āruhya gaganam utpatitena sāgareṇa prabhañjya rāvaṇaṃ
balād grhītaḥ śakrasutas timiṅgilaḥ | ayi craṇḍavṛkṣa! kiṃ bhaṇasi | alīkam
alīkam iti | nanv eṣa musalasamaviśālambahasto darduro me sākṣī |
athavā trailokyaviditaparākramasya sākṣiṇā kiṃ kāryam | evaṃ kariṣyāmi |
kukkurakhāditaśeṣaṃ māmśakhaṇḍaṃ khādiṣyāmi | (khadan bhrāntaḥ) hā
hā bāṣpeṇa mārito 'smi (ruditvā vilokya) ka eṣa māṃ tādāyasi | (vilokya)
duṣṭadārakā! yasya vā kasya vā bhāgineyaḥ khalv ahaṃ, bhīmasenasya
ghaṭotkaca iva | api ca śṛṇutha:

grhītaśūlā bahuveṣadhārīṇaḥ

śataṃ piśācā udare vahanti me |

śataṃ ca vyāghrāṇāṃ nisargabhīṣaṇaṃ

mukhena muñcāmy ahaṃ mahoragān || 19 ||

Kapalin: Dosyć tego. Jestem niewinny, więc nie obawiam się wymiaru sprawiedliwości.

Mnich buddyjski: To ty przodem!

Paśupata: Słusznie.

<wszyscy się przechadzają po scenie>

<wchodzi Szaleniec>

Szaleniec: To wstrętne psisko porwało czaszkę wypełnioną pieczonym mięsem i zwiewa. Gdzie się wybierasz, psi synu! Co? Zostawia miszkę i chce mnie pogryźć?! <rozgląda się wokół> Wybiję mu zęby tym kamieniem. A co to? Zostawiłeś czaszkę i uciekasz? I cóż, ty zły, zwariowany psie! Nie w smak ci moja odwaga? Ocean dosiadł wiejskiej świni i wzniosł się do nieba, miażdżąc Rawanę²² z potężną mocą, a potem schwycił wieloryba, syna Śukry²³. Co tam mamrociesz, krzaku rycynusowy? „Bzdury, bzdury”. Żaba z łapami wielkimi jak maczugi jest mi świadkiem! Ale właściwie na co świadek osobie słynącej z odwagi we wszystkich trzech światach. A zrobię tak: zjem to, co zostawił pies.

<jedząc, krąży wkoło> Ojoj, wykończyły mnie łzy. <płacze i rozgląda się> Kto mnie bije? <rozgląda się> Zepsute bachory! Zaprawdę, jestem siostrzeńcem Jak-mu-tam, tak samo jak Ghatotkaca jest siostrzeńcem Bhimaseny!²⁴ Posłuchajcie tylko:

W moim brzuchu klębią się setki demonów,

ich oblicza różne, każdy trzyma włócznię.

Wraz z nimi stada potwornych tygrysów.

Z moich ust wypływają wielkie węże! [19]

²² Antybohater w *Ramajanie*, eposie staroindyjskim. Rawana (Rāvaṇa) jest tam przywódcą demonów (rakaszasów, rākṣasa) oraz władcą Cejlonu, który uprowadził wybrankę bohatera.

²³ Jeden z czterestu mitycznych praojców ludzkości, mityczny lekarz demonów lub planeta Wenus.

²⁴ Bhimasena (Bhīmasena) to, wyróżniający się siłą i temperamentem, jeden z pięciu braci Pandawów, protagonistów *Mahabharaty*, eposu staroindyjskiego. Ghatotkaca (Ghaṭotkaca) to syn Bhimaseny oraz demonicy Hidimbę (Hidimbā).

kathaṃ māṃ bādhante | prasīdantu dārakabhartārah | asya māṃsakhaṇḍasya
 kāraṇād mā māṃ bādhadhvam | (agrato vilokya) eṣa khalv asmākam
 ācāryaḥ sūranandī | yāvad enam upasarpāmi | (iti dhāvati)
 [eṣo eṣo duṭṭhakukkule | śullamaṃśagabbhaṃ kavālaṃ gaṇhia dhāvaṣi |
 dāṣīcvutta! kaḥiṃ gamiṣṣiṣi | eṣo dāṇiṃ kavālaṃ ṇikkhivia maṃ
 khāyidukāmo ahimuhaṃ āhāvai | imiṇā patthaleṇa dantāṇi śe bhaṃjiṣṣāṃ |
 kahaṃ kavālaṃ ujjhia palāaṣi | ummatte duṭṭhakukkule īdiṣeṇa ṇāma
 sūlattaṇeṇa mac sāha vi loṣaṃ kaleṣi | gāmaśūgalaṃ āluhia gagaṇaṃ-
 uppadideṇa sāgaleṇa paḍibhaṇḍia lāvaṇaṃ balā gahīde śākkaśude
 timiṅgale | ai elaṇḍalukkha! kiṃ bhaṇāṣi | aliaṃ aliaṃ tti | ṇaṃ eṣe
 muśalaśamaviśālambahatthe dahale me śakkhī | ahava tellokkavidia-
 lakkamaśśaśakkhiṇā kiṃ kayyaṃ | evaṃ kaliṣṣāṃ | kukkilakhādiāśeṣāṃ
 maṃśakhaṇḍaṃ khādiṣṣāṃ | hā hā mālidomhi, bappheṇa māli domhi |
 ke eṣe maṃ tāleṣi | duṭṭhadālaā! jaśśavā kaśśa vā bhāaṇeo khu ahaṃ,
 bhīmaśeṇaśśa ghaṭukkao via | avia śuṇātha:

gahīdaśūlā bahuveśadhāliṇo
śadaṃ piśā udale vahanti me |
śadaṃ ca vagghāṇa ṇiśaggabhīśaṇaṃ
muheṇa muñcāmi ahaṃ maholaye || 19 ||

kahaṃ maṃ bāhanti | paśīdantu paśīdantu dālaabhaṭṭā | imaśśa
 maṃśakhaṇḍaśśa kālaṇādo mā maṃ bāheha | eṣe khu amhāṇaṃ āalie
 sūlanandī | jāva ṇaṃ uvaśappāmi ||

Pāsupata – aye! ayam unmattakaḥ ita evābhivartate | ya eṣaḥ,

nirviṣṭojjhitacitracīvaradharo rūkṣair nitāntākulaiḥ
keśair uddhatabhasmapāmsunicayair nirmālyamālākulaiḥ |
ucchiṣṭāśanalolupair balibhujām anvāsyamāno gaṇair
bhūyān grāmakasārasaṇcaya iva bhrāmyan manuṣyākṛtiḥ || 20 ||

Jakże mnie dręczą! Bądźcie mili, młodzi ludzie. Nie zwracajcie mi głowy z powodu tego kawałka mięsa. <patrzy do przodu> O, oto nasz nauczyciel Śuranandin. Podejdę do niego. <podbiega>

Paśupata: Oho, nadciąga szalenieć:

*Podarty łachman na ciele dynda.
Zlepione brudem włosów strąki,
natarte popiołem, na nich girlanda.
Znęcona szansą na jadła resztki,
Kołuje nad nim kruków gromada.
Ruchoma góra wioskowych śmieci,
przybrała formę ludzkiego ciała. [20]*

Unmattakaḥ – yāvad enam upasarpāmi (upasṛtya) | mahāsādhos caṇḍalakukkurasya sakāśād adhigatam etat kapālaṃ pratigrhṇātu bhagavān | [jāva ṇaṃ uvaśappāmi | mahāsāhuṇo caṇḍhāla kukkulaśśa śaāsādo ahi adaṃ edaṃ kavālaṃ paḍigaṇhadu bhaavaṃ]

Pāsūpataḥ – (sadr̥ṣṭikṣepam |) pātre pratipādyatām |

Unmattakaḥ – mahābrāhmaṇa! kriyatāṃ prasādaḥ |
[mahābamhaṇa! kaliadu paśādo]

Śākyabhikṣuḥ – eṣa mahāpāsūpata ctasya yogyaḥ |
[eṣo mahāpāsuvado edassa joggī]

Unmattakaḥ – (kapālinam upagamyā kapālaṃ bhūmau nikṣipyā pradakṣiṇīkṛtya pādayoh pativā) mahādeva! kriyatāṃ prasādaḥ | eṣa te 'ñjaliḥ | [mahādeva! kaliadu paśādo | eṣo de añjalī]

Kapālī – asmadīyaṃ kapālam |

Devasomā – evam etat | [evaṃ eḍa]

Kapālī – bhagavatprasādāt punar api kapālī saṃvṛttaḥ | (grahītum icchati |)

Unmattakaḥ – dāsyāḥputra! viṣaṃ khāda | [dāśīcvutta! viṣaṃ khādehi]
(kapālam ācchidya gacchati |)

Kapālī – (anusṛtya) eṣa yamapuruso me jīvitaṃ harati | abhyavapadyetāṃ bhavantau |

Ubhau – bhavatu! āvāṃ te sahāyau bhavāvaḥ | [hodu | amhe de sahāā homa]

(sarve rundhanti |)

Kapālī – bhoḥ | tiṣṭha tiṣṭha |

Unmattakaḥ – kasmān mām rundhanti | [kiśśa maṃ lubdhanti]

Kapālī – asmadīyaṃ kapālaṃ dattvā gamyatām |

Unmattakaḥ – mūdha! kiṃ na paśyasi, suvarṇabhājanam khalv etat |
[mūdha! ki ṇa pekkhaśī, śuvaṇṇabhāṇaṃ khu edaṃ]

Kapālī – evaṃ vidhaṃ suvarṇabhājanam kena kṛtam |

Unmattakaḥ – etena suvarṇavarṇapaṭāvṛtena suvarṇakārāvuttena kṛtam iti bhagavan! suvarṇabhājanam iti bhaṇāmi | [eḍiṇā śuvaṇṇavarṇapaḍāvuddeṇa śuvaṇṇakārāvuttaeṇa kidaṃ tti bhaavaṃ! śuvaṇṇabhāṇa tti bhaṇāmi]

Śākyabhikṣuḥ – kim ayam unmattakaḥ | [kimaṃ ummattaō]

Szaleniec: Muszę do niego podejść. <podchodzi> Królu złoty, przyjmij tę oto czaszkę, którą otrzymałem od wielce świątobliwego psa ćandalów²⁵.

Paśupata: <zerka> Niechaj trafi w godniejsze ręce.

Szaleniec: Uczyni mi ten zaszczyt, dostojny braminie.

Mnich buddyjski: Jest w sam raz dla tego wielkiego ascety²⁶.

Szaleniec: <podchodzi do Kapalina, kładzie czaszkę na ziemi, okrąża go od lewa do prawa i pada mu do stóp> Okaż łaskę, wielki boże, padam ci do stóp.

Kapalin: Moja czaszka!

Dewasoma: Tak, to ona!

Kapalin: Z boską pomocą znów stałem się kapalinem. <chce zabrać>

Szaleniec: A żebyś się struł, sukinsynu! <zabiera czaszkę i odchodzi>

Kapalin: <rusza w pościg> Ten sługa piekiel kradnie moje życie! Hej, pomóżcie!

Mnich buddyjski i Paśupata: Tak jest! Jesteśmy po twojej stronie.
<wszyscy blokują drogę>

Kapalin: Hejże! Stój!

Szaleniec: Czemu stają mi na drodze?

Kapalin: Dawaj czaszkę i znikaj!

Szaleniec: Głupcze, czy nie widzisz, że to jest złote naczynie?!

Kapalin: A kto niby robi takie złote naczynia?

Szaleniec: A taki szwagier złotnika, co nosi szaty koloru złotego. No przecież mówię, że to złote naczynie!

Mnich buddyjski: To jakiś szaleniec!

²⁵ Nazwa stosowana w odniesieniu do kast niedotykalnych, uważanych za najniższe i najbardziej zbrukane grupy społeczne, wykluczone z systemu warnowego. *Cāṇḍāla*. w: W.J. Johnson. *A Dictionary of Hinduism*, Oxford University Press 2009.

²⁶ W tym miejscu autor komedii, prawdopodobnie błędnie, określa Kapalina tytułem mahapaśupaty (māhapāśupata), bardziej odpowiednim dla reprezentanta kalamukhów (kālāmukha), innej sekty siwaickiej. Zob. D.N. Lorenzen, *The Kāpālikas and Kālāmukhas. Two Lost Śaiva Sects*, Motilal Banarsidass, Delhi 1972, s. 19.

Unmattakaḥ – unmattaka iti bahuśa etaṃ śabdaṃ śṛṇomi | etad gṛhītvā darśayonmattakam | [ummattao tti bahuśo edaṃ śaddaṃ śuṇomi | edaṃ gaṇhiam daliśchi ummattaam] (kapāline kapālaṃ prayachati)

Kapāli – (kapālaṃ gṛhītvā) ayam idānīm kuḍyenaṅtarhitaḥ | śīghram anugamyatām |

Unmattakaḥ – labdhaprasādo 'smi [laddhappaśāde hmi]
(niṣkrānto javenonmattakaḥ)

Śākyabhikṣuḥ – aho āścaryam | parapakṣasya lābhenāhaṃ parituṣṭo 'smi |
[aho acchariam | paravakkhassa lābheṇa ahaṃ parituṣṭattho hmi]

Kapāli – (kapālaṃ pariṣvajya)

ciraṃ mayā caritam akhaṇḍitaṃ tapo

maheśvare bhagavati bhaktir asti me |

tirohitaḥ sa tu sahasā sukhena nas

tvam adya yat kuśali kapāla! dṛśyase || 21 ||

Devasomā – bhagavan! candrasamāgatam iva pradoṣaṃ bhagavantam paśyantyā adyānandatīva me dṛṣṭiḥ | [bhaavam! candasamāgadaṃ via paosaṃ bhaavantam pekkhantī ajjā āṇandahī via me diṭṭhī]

Pāśupataḥ – diṣṭyā bhavān vardhate |

Kapāli – nanv abhyudayo bhavatām eva |

Pāśupataḥ – (ātmagatam) satyam etat | nāsty adoṣavatām bhayam iti | yad ayam adya bhikṣur vyāghramukhāt paribhraṣṭaḥ | (prakāśam) yāvad aham idānīm eva suhṛdabhyudayaḥ kṛtam ānandaṃ purodhāya bhagavataḥ pūrvasthalī nivāsino dhūmavclāṃ pratipālayāmi | ayam cādyaprabhṛti –

virodhaḥ pūrvasambaddho

yuvayor astu śāśvataḥ |

parasparaprītikarāḥ

kirātārjunayor iva || 22 ||

Szaleniec: Często słyszę słowo „szaleniec”. Weź to i pokaż mi szaleńca!
<daje czaszkę Kapalinowi>

Kapalin: <bierze czaszkę> Schował się tam, za murem. Idź, szybko.

Szaleniec: No, nareszcie go zobaczę!

<Szaleniec szybko wychodzi>

Mnich buddyjski: Cudownie! Cieszę się z sukcesu mojego oponenta.

Kapalin: <obejmując czaszkę>

Kochana czaszko,

Długi już czas jestem ascetą,

wielkiemu Śiwie szczerze oddanym.

Kiedy szaleniec przepadł bez śladu,

Ty wracasz ze szczęściem mi odebrany. [21]

Dewasoma: Mistrzu, aż miło patrzeć! Wyglądasz z tą miską jak wieczór
złączony z księżycem.

Paśupata: Ale masz pan szczęście.

Kapalin: To też pańska zasługa.

Paśupata: <do siebie> To prawda, niewinny nie ma się czego obawiać.
Ten mnich uciekł dziś z paszczy tygrysa. <głośno> Poczekam na porę
ofiary dla Pana ze wschodniej świątyni, ciesząc się twoim szczęściem,
przyjacielu.

Niech spór, który was połączył,

stanie się od dzisiaj źródłem wzajemnej radości,

*tak jak było w przypadku Ardżuny i Kiraty*²⁷. [22]

²⁷ Nawiązanie do opisanej w trzeciej księdze *Mahabharaty* spektakularnej bitwy pomiędzy Ardżuną, jednym z pięciu braci Pandawów, oraz bogiem Śiwą pod postacią wodza mieszkańców gór – kiratów (kirāta). W jej trakcie Ardżuna zjednuje sobie łaskę bóstwa i zostaje przezeń obdarowany magiczną bronią.

(niṣkrāntaḥ pāśupataḥ |)

Kapālī – bho nāgasena! yan mayāparādhah kṛtaḥ, tat prasannahṛdayam tvām icchāmi |

Śākyabhikṣuḥ – kim etad apy abhyarthanīyam | kiṃ te priyaṃ karomi | [kiṃ eda pi abbatthanīyaṃ | kiṃ de piyaṃ karemi |]

Kapālī – yadi me bhagavān prasannaḥ, kim ataḥ param aham icchāmi |

Śākyabhikṣuḥ – gacchāmi tāvad aham |

[gacchāmi dāva ahaṃ|]

Kapālī – gacchatu bhavān punardarśanāya |

Śākyabhikṣuḥ – tathā bhavatu | [taha hodu |] (niṣkrāntaḥ |)

Kapālī – priye devasome! gacchāvas tāvat |

(bharatavākyam)

*śaśvad bhūtyai prajānām vahatu vidhihutām āhutiṃ jātavedā
vedān viprā bhajantām surabhiduhitaro bhūridohā bhavantu |
udyuktaḥ sveṣu dharmeṣv ayam api vigatavyāpad ācandratāraṃ
rājanvān astu śāktipraśamitaripuṇā śatrumallena lokah || 23 ||*

(niṣkrāntau |)

<Paśupata wychodzi>

Kapalin: Nagaseno, chciałbym ci wynagrodzić zniewagę.

Mnich buddyjski: Nie ma o czym mówić. A może to ja mógłbym coś dla ciebie zrobić?

Kapalin: Czego więcej mógłbym chcieć, skoro ty jesteś zadowolony.

Mnich buddyjski: No to idę.

Kapalin: Szerokiej drogi. Do zobaczenia.

Mnich buddyjski: Do zobaczenia. <wychodzi>

Kapalin: Droga Dewasomo, czas i na nas.

EPILOG

*Niech ogień zawsze płonie, niosąc ofiary,
ku pomyślności wszystkich istot.
Niech bramini studiują Wedy,
niech krowy dają dużo mleka,
niech ludzie wolni od nieszczęść,
pod rządami dobrego władcy,
z pomocą Śatrumalli²⁸, pogromcy wrogów,
trwają w swych obowiązkach,
dopóki świecą księżyc i gwiazdy. [23]*

<Kapalin i Dewasoma wychodzą>

²⁸ Jeden z przydomków Mahendry Wikramy złożony ze słów „śatru” (rzecz. „wróg”) oraz „malla” (rzecz. „silny mężczyzna”, „zapaśnik”). Zob. także: A. Wójcik, op. cit., s. 71.